

Dichtbij, maar toch veraf

Steun en hulp vanuit het sociale netwerk voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld

Jolinda C.E. Ligthart

Universiteit Utrecht

Utrecht, juni 2013

J.C.E. Ligthart

Studentnummer: 3804364

Master Maatschappelijke opvoedingsvraagstukken

Pedagogische Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Thesisbegeleider: Dr. W.M. van Londen-Barentsen

Tweede beoordelaar: Prof. Dr. M. de Winter

Abstract

Objective *This study describes the opportunities and barriers to involve the social network in the process of helping and supporting children who witnessed domestic violence.*

Methods *The intention of the study was to speak with youths who witnessed domestic violence instead of about them. Therefore a retrospective research model is chosen, whereby youths were asked about domestic violence in their childhood. In an anonymous online questionnaire 39 youths gave their opinion about involving the social network for help and support, based on their own experiences. Besides the online questionnaire, 15 expert interviews were conducted among professionals in ambulant and residential counselling of children that experienced domestic violence.*

Results *Over 90 percent of the youths reacted positively about combining the social and professional network. Besides emotion support a trusted person within the social network can provide the distraction a child needs in this circumstances. Moreover, the social network can carefully monitor the situation on the long run. Professionals are complementary with their objective view and professional knowledge. Barriers for involving the social network can be found in the people within the social network itself, their values and standards and the negative consequences they may experience when they actually are involved. Further, barriers can be found in the availability of professionals and the methods they use.*

Conclusions *Children who witnessed domestic violence need support from both a professional and social network. Without professional help children are rarely able to involve their social network to help and support them, in addition to the help and support they receive from professionals. Besides the opportunities of involving the social network there are some barriers which make involvement more difficult or even unattractive. The opportunities and barriers of involving the social network depends on the situation itself, on the child who witnessed domestic violence and the people who are directly involved. To provide accurate help and support it is important to talk with the children and not about them.*

Keywords: youths, professionals, social network, witness, domestic violence, opportunities, barriers

Dichtbij, maar toch veraf: Steun en hulp vanuit het sociale netwerk voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

De aanpak van kindermishandeling, waar onder kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, kent grote maatschappelijke en politieke belangstelling. Naar schatting zijn in Nederland jaarlijks bijna 119.000 kinderen slachtoffer van enige vorm van mishandeling (Alink et al., 2011). In de jeugdzorgsector en op overheidsniveau neemt de aandacht voor steun en hulp vanuit het eigen sociale netwerk toe. Maar welke rol kunnen mensen uit het sociale netwerk eigenlijk vervullen voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld?

De Nederlandse overheid ziet in toenemende mate een rol weggelegd voor het eigen sociale netwerk wanneer een jeugdige en zijn ouders steun of hulp nodig hebben. Zorgrelaties moeten daartoe worden gestimuleerd en de overheid faciliteert in dit proces. Per 1 januari 2015 worden gemeenten verantwoordelijk voor het gemeentelijk jeugdbeleid. In de Memorie van Toelichting van de conceptwetsvoorstel Jeugdwet staat het volgende geschreven over de inzet van het eigen sociale netwerk:

‘De regering wil een samenleving met daarin een jeugdstelsel dat de zorgrelaties tussen mensen onderling vooropstelt. Zorgrelaties tussen mensen, binnen het gezin, in familie-, buurt- of andere informele of gemeenschapsverbanden vormen een belangrijk en natuurlijk vehikel voor sociale cohesie en een bron van sociaal kapitaal. Zorgen voor elkaar versterkt de individuele en collectieve vermogens in de samenleving; een zichzelf versterkend proces. De overheid dient dit proces zoveel als mogelijk te faciliteren en er daarbij voor te waken dat zij deze zorgtaken niet overneemt.’ (Rijksoverheid, 2012).

Een opkomende benadering van steun en hulp aan jeugdigen en hun ouders komend vanuit het sociale netwerk is de Pedagogische Civil Society. Wanneer personen uit het sociale netwerk, eventueel in samenwerking met overheden of bedrijven, op vrijwillige basis bereidheid tonen en initiatief nemen om zich actief in te zetten rondom de opvoeding van kinderen uit het sociale netwerk, wordt gesproken over de Pedagogische Civil Society (Broeders, Duijvestijn, Wolswinkel, Broenink & Franssen, 2011; Van Dijk & Van Gemmeke, 2010; De Winter, 2011).

Huiselijk geweld vindt plaats in de directe omgeving van het sociale netwerk van kinderen. Is het voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld wenselijk om dit sociale netwerk te betrekken voor steun en hulp? Welke mogelijkheden en knelpunten zien professionals om het sociale netwerk te betrekken voor steun en hulp aan deze kinderen? Hoe denken jongeren die als kind getuige zijn geweest van huiselijk geweld hierover? In dit onderzoek zijn mogelijkheden en knelpunten onderzocht om het sociale netwerk te betrekken voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Getuige van huiselijk geweld

Huiselijk geweld is een patroon van agressief, dwingend en gewelddadig gedrag tegenover een nauw verbonden partner of gezinslid (Holden, 2003). Voor kinderen is getuige zijn van ruzie of geweld tussen andere gezinsleden een vorm van emotionele mishandeling, met gevolgen voor de mentale gezondheid in het heden en de toekomst (Holt, Buckley en Whelan, 2008; Meltzer, Doos, Vostanis, Ford & Goodman, 2009).

Kinderen kunnen bij huiselijk geweld getuige zijn van fysiek, psychisch of seksueel geweld. Het getuige zijn van huiselijk geweld kan zowel middels directe als indirecte observatie, bijvoorbeeld door middel van meeluisteren of het zien en ervaren van de gevolgen naderhand. Daarnaast heeft de hevigheid van huiselijk geweld invloed op de mate waarop kinderen de gebeurtenissen als traumatisch ervaren (Davies, 2008; Holt et al., 2008; Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003).

Uit onderzoeken komen wisselende cijfers naar voren over het aantal kinderen dat jaarlijks getuige is van huiselijk geweld in Nederland. Op basis van gegevens van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) en geregistreerde huiselijk geweld incidenten zijn in de periode 2006-2009 naar schatting 10.000 tot 15.000 kinderen getuige geweest van huiselijk geweld (Tierlof & Smit, 2011; Ferwerda, 2007). In onderzoek van Nieuwenhuis (2008) wordt het aantal kinderen dat jaarlijks getuige is van huiselijk geweld zelfs geschat op 25.000.

Risicofactoren ontstaan van huiselijk geweld

Er zijn verschillende risicofactoren die samen kunnen gaan met het ontstaan van huiselijk geweld. Ouders van kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, hebben vaker te maken met gevoelens van stress (Moore, Probst, Tompkins, Cuffe & Martin, 2007). Stress vermindert de mogelijkheid van ouders om voldoende aandacht te houden voor hun kinderen en eventuele risico's die zij lopen. Daarnaast is opgroeien in een sociaal-economische mindere omgeving een risicofactor voor stress. Ook werkloosheid van één of beide ouders kan stress veroorzaken en vormt een significant risico voor mishandeling in de huiselijke sfeer (Holt et al., 2008).

Ook kunnen er verschillende problemen spelen waardoor een gezin in een sociaal isolement terecht komt. De mensen uit de sociale omgeving van ouders nemen afstand of ouders verbreken zelf het contact met de omgeving. Deze sociale isolatie versterkt de moeilijkheden van het ouderschap en daarmee het risico op huiselijk geweld. Tegelijkertijd ontnemt dit beperkte contact met mensen uit de sociale omgeving kinderen de kans om relaties op te bouwen met mensen uit het sociale netwerk (Fagg et al., 2008).

Invloed van huiselijk geweld

Opgroeien in een omgeving waar huiselijk geweld plaatsvindt heeft een significant negatief effect op de ontwikkeling van kinderen (Kitzmann et al., 2003).

De invloed van huiselijk geweld heeft in verschillende leeftijdsfasen van een kind specifieke effecten op bepaalde onderdelen van de ontwikkeling. Baby's en jonge kinderen zijn voor hun dagelijkse verzorging en opvoeding volledig afhankelijk van volwassenen die voor hen zorgen. Het opbouwen van een veilige hechtingsrelatie is belangrijk. Wanneer kinderen opgroeien in een thuissituatie met huiselijk geweld heeft dit een negatieve invloed op het gevoel van veiligheid en bescherming, terwijl juist dit belangrijk is voor het opbouwen van een veilige hechtingsrelatie met ouders. Angst en gevaar tijdens deze levensfase heeft lichamelijke en psychische gevolgen voor het opgroeiende kind. Bij jonge kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld kunnen internaliserende en externaliserende problemen optreden, zoals gedragsproblemen, sociale problemen, een post-traumatische stresstoornis, empathisch vermogen en een lager zelfvertrouwen (Davies, Evans & DiLillo, 2008; Dijkstra, 2001; Holt et al., 2008).

Kinderen in de basisschoolleeftijd ontwikkelen in deze levensfase een groter emotioneel bewustzijn. Dit is van toepassing op henzelf, maar ook hun visie op anderen en de omgeving wordt gevormd. Kinderen zijn in deze levensfase in staat situaties beter te overdenken en verbanden te leggen tussen bepaald gedrag en mogelijke oorzaken. Hierdoor ontstaan situaties waarin kinderen zichzelf als oorzaak zien van het huiselijk geweld of dat ze denken dat het aan hen is om een ouder te beschermen of mishandeling te voorkomen. Ook ontwikkelen basisschoolkinderen een zelfbeeld en zijn ze gevoelig voor de mening van en acceptatie door anderen. Hierdoor kunnen kinderen zich schamen voor het huiselijk geweld en durven ze er niet over te praten. Daarnaast spelen bij het ontwikkelen van een zelfbeeld ook de sociale vaardigheden een rol. Als het kinderen onvoldoende sociale vaardigheden krijgt aangeleerd, heeft dit gevolgen voor zijn sociale interacties met volwassenen of kinderen in zijn omgeving (Holt et al., 2008).

Voor adolescenten met mindere sociale vaardigheden is het aangaan en onderhouden van sociale relaties lastig. Een mogelijke oorzaak voor het ontbreken van sociale vaardigheden is een onveilige hechting op jonge leeftijd en het ontbreken van goede rolmodellen door het huiselijk geweld. Vanuit de sociale leertheorie van Bandura (1977) wordt blootstelling aan huiselijk geweld gezien als risicofactor om in de volwassenheid zelf agressief of mishandelend gedrag te vertonen, er wordt daarbij gesproken over intergenerationele overdracht van geweld (Corvo, 2006; Holt et al., 2008; Osofsky, 2003; Meltzer et al., 2009). Daarnaast is in onderzoek van Russel, Springen en Greenfield (2010) naar voren gekomen dat adolescenten die als kind regelmatig getuige waren van huiselijk geweld meer risico lopen last te krijgen van angstige gevoelens en depressieve klachten.

Steun en hulp na huiselijk geweld

Hulpverlening voor ouders

Voor de ontwikkeling van kinderen is het belangrijk dat ouders leren omgaan met stress en de eigen problemen oplossen. Dit versterkt de opvoedingsvaardigheden en bevordert de relatie tussen ouders en kinderen (Howe, 2010; Moore et al., 2007). Door ouders meer zelfvertrouwen te geven in de opvoeding kunnen zij hun kinderen beter ondersteunen in een periode volgend op het huiselijk geweld (Rivett, Howarth & Harold, 2006).

Hulpverlening voor kinderen

Naast hulpverlening voor ouders, is ook hulpverlening nodig voor kinderen. Rivett en anderen (2006) hebben op basis van literatuuronderzoek een aantal richtlijnen beschreven voor hulpverlening aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Het is belangrijk dat er behandeling is voor het kind ter voorkoming van problemen op latere leeftijd. In de hulpverlening aan kinderen moet er aandacht zijn voor de ervaring met huiselijk geweld. Kinderen moeten leren omgaan met de gevoelens die zij hebben in de situatie rondom het huiselijk geweld, het geheim rondom het geweld moet worden doorbroken om een veilige opvoedingsomgeving te realiseren. Ook een stabiele omgeving die veiligheid, voorspelbaarheid en duidelijkheid biedt, helpt een kind om te gaan met de stressvolle situatie van de blootstelling aan huiselijk geweld (Osofsky, 2003).

Sociale steun

Sociale steun is een vorm van sociale interactie tussen ten minste twee personen. Er worden een drietal typen sociale steun onderscheiden. Allereerst emotionele steun, wat beschreven wordt als het respecteren en liefhebben van de ander en beschikbaar zijn voor verzorging en veiligheid. Daarnaast kan informatieve of cognitieve steun worden geboden, dit heeft betrekking op hulpvolle informatie, kennis of het geven van advies. Tot slot kan instrumentele of materiële steun gegeven worden. Dit is steun in de vorm van goederen, assistentie of diensten die kunnen helpen bij het oplossen van een praktisch probleem (Moritsugu, 2008; Wei, Chu, Hsueh, Chang, Chang & Chou, 2012).

Sociale steun heeft voor ouders en kinderen een beschermend effect op een stressvolle situatie als huiselijk geweld (Cobb, 1967; Fagg et al., 2008). Dit wordt bevestigd in onderzoek van Vostanis en anderen (2001). Zij hebben geconcludeerd dat er een negatief verband bestaat tussen psychische gezondheidsproblemen en de beschikbaarheid van sociale of professionele steun.

De gevolgen van huiselijk geweld voor kinderen kunnen worden opgevangen door een sterke relatie en verbondenheid met een verzorgende en vertrouwde volwassene die als rolmodel kan dienen en beschikbaar is voor een kind (Masten, 2001; Rutter, 2006; Werner & Smith, 2001). Dit kan een volwassen gezinslid zijn ook andere leden uit het sociale netwerk.

Eenzelfde stressvolle gebeurtenis heeft niet op ieder kind dezelfde uitwerking. Het vermogen om ondanks een risico- of stressvolle situatie zonder problemen op te groeien wordt 'veerkracht' oftewel 'resilience' genoemd. Uit longitudinaal onderzoek onder kinderen die te maken hebben gehad met een stressvolle opvoedingsomgeving, is gebleken dat een derde van de kinderen hier geen negatieve gevolgen van heeft ondervonden op latere leeftijd. Hierbij speelt sociale steun uit het sociale en professionele netwerk een belangrijke beschermende rol (Werner & Smith, 2001; Masten, 2001; Rutter, 2006). Daarnaast blijkt ook contact met leeftijdsgenoten en vrienden een ondersteunende rol te hebben bij de omgang met een stressvolle situatie. Ten slotte is het zelfbeeld en zelfvertrouwen van kinderen belangrijk in hun omgang met de situatie en de gevolgen van getuige zijn van huiselijk geweld. Het geeft hen het gevoel in staat te zijn om controle op de situatie uit te oefenen (Holt et al., 2008).

Naast positieve ondersteuning vanuit het sociale netwerk, kan sociale interactie ook als negatief ervaren worden door kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Het kind ervaart de betrokkenheid van het sociale netwerk dan niet als steun, maar als afwijzing of negatieve bejegening (Ferlander, 2007; Trotter & Allen, 2009).

Sociale en professionele netwerk

Voor steun vanuit de omgeving wordt onderscheid gemaakt tussen het informele sociale netwerk en het formele professionele netwerk. Er wordt over informele zorg gesproken indien dit wordt uitgevoerd door niet-professionals. Voorbeelden van mensen uit het sociale netwerk zijn familieleden, burens, vrienden of vrijwilligers. De professionele zorg wordt daarentegen uitgevoerd door hulpverleners (Rijksoverheid, 2006). Voor kinderen en jongeren betekent dit dat zij zowel steun en zorg kunnen ontvangen vanuit het sociale netwerk als uit het professionele netwerk.

In veel zorgsituaties is sprake van een combinatie van formele en informele steun, de verhouding tussen beiden verschilt per individu. Deze verhouding wordt mede bepaald door de hulp- of zorgvraag van een kind of jongere en de mogelijkheden en beperkingen van het gezin en het sociale netwerk.

Rol sociale netwerk

Baartman (2009) beschrijft een drietal functies voor het sociale netwerk: een praktische, een normatieve en een psychologische functie. Praktische ondersteuning vanuit het sociale netwerk kan worden vormgegeven door het bieden van functionele hulp, wat iemand mogelijkheden biedt om iets uit te voeren. Het sociale netwerk kan een normatieve functie vervullen door een rolmodel voor de kinderen te zijn en hen te leren welke plek ze innemen in de samenleving. Hierbij heeft het sociale netwerk enerzijds een voorbeeldfunctie en aan de andere kant bieden zij kaders en geven zij grenzen aan. Tot slot heeft het sociale netwerk een psychologische functie. De psychologische rol van het netwerk komt vooral tot uiting in het bevorderen van het emotioneel welbevinden van personen

(Ferlander, 2007). Bijvoorbeeld door een kind het gevoel te geven dat er voor hem gezorgd wordt, het liefde mag ontvangen en ook verbondenheid en waardering vanuit de groep ervaart (Cobb (1976)).

Naast de mogelijkheden voor het sociale netwerk, zijn er ook beperkingen te noemen. De expertise van het sociale netwerk over bepaalde problematiek is beperkt. Ook blijkt de zorgbereidheid van burens, familie en andere personen in het sociale netwerk een gezin te helpen, af te nemen als de relatie met de gezinsleden wordt ervaren als minder intensief of negatief (Scholten, 2004). Daarnaast blijkt uit onderzoek van Bensley en anderen (2004) dat mensen uit het sociale netwerk wel willen helpen als zij een kind kennen die slachtoffer is van kindermishandeling, maar dat zij drempels ervaren om daadwerkelijk tot actie over te gaan. Mensen uit de sociale omgeving zijn angstig voor de mogelijke agressieve reactie van de mishandelende ouder. Daarnaast zijn ze soms bang de situatie voor het kind te verergeren en vinden zij het lastig te bepalen wat ze voor het gezin kunnen doen (Latta & Goodman, 2011).

Rol professionele netwerk

Professionals die werken met kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, hebben middels een opleiding en werkervaring specifieke kennis van de doelgroep. Deze werkervaring kunnen zij gebruiken in het bepalen van passende steun of hulp aan kinderen. Daarnaast hebben professionals expertise en organisatorische mogelijkheden om samenwerking met het sociale netwerk te realiseren (Edwards & Daniels, 2012; Tonkens, Van den Broeke & Hoijtink, 2009).

Een beperking van het professionele netwerk is het effect dat de inzet van professionele ondersteuning heeft op de inzet van het sociale netwerk. Er vindt een terugtrekkende beweging plaats vanuit het sociale netwerk en er kan een vanzelfsprekendheid ontstaan dat hulp en ondersteuning geboden wordt vanuit een professional (Baartman, 2009; Raad voor maatschappelijke ontwikkelingen, 2009).

Voorkomen overvragen sociale netwerk

Wanneer er een grotere inzet voor zorg wordt gevraagd van het sociale netwerk kan er meer druk op mensen uit het sociale netwerk ontstaan. Als de druk op het sociale netwerk van een kind te groot wordt kan het als een te zware last worden ervaren en zijn mensen niet langer bereid zich op vrijwillige basis in te zetten. De zorgbereidheid van het sociale netwerk wordt vergroot door een kwalitatief goede relatie tussen het sociale netwerk en professionals (Scholten, 2004). Hierbij kan erkenning, waardering en het bieden van ondersteuning aan leden van het sociale netwerk leiden tot een blijvende bereidheid tot ondersteuning van een jeugdige.

Professionals hebben bepaalde vakkundigheid en kennis. Een goede samenwerking en afstemming tussen het gezin, het sociale netwerk en het professionele netwerk kan de zorg en ondersteuning aan jeugdige ten goede komen. Wanneer het sociale en het professionele netwerk samenwerken wordt persoonlijke verbondenheid en deskundigheid gecombineerd (Metz, Meijs, Roza, Van Baren &

Hoogervorst, 2012; Scholten, 2004). Om een goede samenwerking te realiseren tussen het gezin, het sociale en het professionele netwerk is het belangrijk dat er wederzijds duidelijke afspraken gemaakt worden (Tonkens, Van den Broeke & Hoijtink, 2009).

Dit onderzoek beschrijft mogelijkheden en knelpunten om het sociale netwerk te betrekken voor steun en hulp aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Methode

Middels retrospectief onderzoek zijn jongeren, die zelf als kind getuige zijn geweest van huiselijk geweld, bevraagd over hun eigen ervaringen en hoe zij denken over hulp en steun voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Daarnaast is met een aantal professionals gesproken die werken met kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

De jongeren hebben deelgenomen aan het onderzoek middels een digitale vragenlijst. Een aantal van deze jongeren zijn na eigen instemming benaderd voor aanvullende vragen. De professionals zijn geïnterviewd aan de hand van een semi-gestructureerde topiclijst. Er is gekozen voor een combinatie van jongeren en professionals omdat dit een breder beeld geeft van de behoeftes van kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Jongeren bekijken de situatie namelijk vanuit hun eigen ervaring in hun jeugd en daarnaast kunnen ze vanuit hun huidige levensfase terug kijken op die ervaring. Uitgangspunt hierbij was te spreken mét jongeren in plaats van óver. Professionals hebben vanuit hun werkzaamheden zicht op de behoeftes van kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld en daarnaast zijn zij bekend met de huidige situatie van hulp en steun aan deze kinderen.

Procedure en onderzoeksgroep

Jongeren

Voor de benadering van de jongeren is onder andere gebruik gemaakt van de mogelijkheden van diverse social media kanalen. Via Facebook, Twitter, LinkedIn, de intranetsite van een onderwijsinstelling en een gerichte mail naar een groep studenten is middels een kort berichtje met de weblink naar de vragenlijst een brede groep jongeren benaderd. Op Facebook is zowel via persoonlijke profielen als pagina's van onderwijsinstellingen voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs een bericht verspreid. Daarnaast zijn via twee websites, gericht op jongeren die te maken hebben gehad met huiselijk geweld of zich willen inzetten om geweld te stoppen, twitterberichtjes verstuurd met een link naar dezelfde anonieme vragenlijst.

In totaal hebben 39 jongeren en jongvolwassenen die in het verleden getuige zijn geweest deelgenomen aan het onderzoek. Twee respondenten beschreven een situatie voor iemand die zij

kennen die getuige is geweest van huiselijk geweld. Na instemming van de jongeren is na het invullen van de vragenlijst met zeven jongeren contact geweest voor extra aanvullende vragen.

Professionals

Naast de groep jongeren die heeft deelgenomen aan het onderzoek zijn er tien organisaties benaderd die steun of hulp bieden aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Dit waren organisaties die residentiële opvang, individuele hulpverlening, groepsprogramma's of ambulante hulp in de thuissituaties boden. De geïnterviewde professionals zijn benaderd via beschikbare contactgegevens en de sneeuwbalmethode, waarbij een respondent gevraagd werd of zij professionals kennen die voldeden aan bepaalde kenmerken.

In totaal zijn 13 gesprekken gevoerd met 15 professionals. Tijdens twee gesprekken is gesproken met twee professionals tegelijkertijd. De interviews met professionals vonden plaats in de woon- of werkomgeving van de respondenten.

Om de betrouwbaarheid van de gegevens te vergroten zijn alle interviews met een voice tracer opgenomen. Hierdoor konden de gesprekken naderhand teruggeluisterd worden en woordelijk worden uitgewerkt. Om alle interviews op vergelijkbare wijze te laten verlopen, hebben de respondenten voorafgaand aan het gesprek een globaal overzicht ontvangen van de te bespreken thema's. Dit gaf de respondenten de mogelijkheid om vooraf na te denken over de verschillende vragen en het bood structuur tijdens het gesprek.

Onderzoeksinstrumenten

De topiclijst voor de interviews met professionals en de digitale vragenlijst voor jongeren zijn gebaseerd op gesprekken met diverse experts en bevindingen uit wetenschappelijke literatuur.

Middels de digitale vragenlijst konden de jongeren anoniem deelnemen aan het onderzoek. Wanneer gewenst konden jongeren na afloop van de vragenlijst aangeven persoonlijk benaderd te willen worden voor een aantal aanvullende vragen.

Het eerste deel van de vragenlijst had betrekking op de persoons- en gezinskenmerken van de jongeren. Vervolgens werd de situatie van het huiselijk geweld in het verleden bevraagd. Om hier een beeld van te krijgen hebben de jongeren vragen beantwoord over de duur en de vorm van het huiselijk geweld. Ook is gevraagd welke mensen uit de omgeving op de hoogte waren van het huiselijk geweld en met wie de jongeren destijds of op latere leeftijd over de situatie thuis hebben gesproken. De jongeren hebben ook aangegeven welke ondersteuningsbehoefte kinderen hebben die getuige zijn geweest van huiselijk geweld en door wie deze steun het beste geboden kan worden. Afsluitend is gevraagd hoe jongeren denken over een combinatie van steun en hulp vanuit het sociale en het professionele netwerk en welke rol een jongere hier zelf in kan spelen. Het merendeel van de vragen was multiple choice, aangevuld met een aantal open vragen.

Met zeven jongeren is na het invullen van de digitale vragenlijst contact geweest voor het beantwoorden van een drietal aanvullende vragen. Deze vragen hadden betrekking op thema's die in de digitale vragenlijst minder aan bod kwamen ten opzichte van de interviews met professionals. De eerste aanvullende vraag had betrekking op de mensen uit het sociale netwerk die het meest prettig werden ervaren om steun of hulp van te ontvangen en waarom juist deze personen dit zouden kunnen bieden. De tweede aanvullende vraag ging over het type hulp en steun die wel vanuit het sociale netwerk zou kunnen komen en niet vanuit het professionele netwerk. Tot slot is gevraagd naar eventuele redenen om het sociale netwerk juist niet te betrekken voor hulp of steun aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

De topiclijst voor de interviews met professionals was opgebouwd uit vragen die zij vanuit hun rol als hulpverlener konden beantwoorden en vragen die zij vanuit de belevingswereld van kinderen hebben beantwoord. Eerst is gevraagd naar de functiebeschrijving van de professional en is de route van hulpverlening voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld in kaart gebracht. Daarna is gevraagd naar de behoefte aan steun en hulp die kinderen hebben en in hoeverre het huidige hulpaanbod hierop aansluit. Ook is gevraagd in hoeverre het sociale netwerk binnen het huidige hulpaanbod ingezet wordt. Vervolgens werd er gevraagd naar de mogelijkheden en knelpunten die professionals zien voor de inzet van het sociale netwerk. Waarna werd gesproken over de steun en hulp die vanuit het sociale netwerk kan worden geboden maar niet vanuit het professionele netwerk en andersom. Afsluitend is gevraagd naar de verdeling en samenwerking tussen het sociale en het professionele netwerk en welke rol kinderen en jongeren zelf kunnen hebben om het sociale netwerk in te zetten.

Analyse

Voor het verwerken van de interviews is gebruik gemaakt van het kwalitatieve data analyse programma NVivo 10. De interviews werden voorzien van nodes, waarna een aantal clusters gemaakt is per thema. Ook de antwoorden op de open vragen uit de digitale vragenlijst voor jongeren zijn op deze manier geanalyseerd. Deze gegevens zijn aangevuld met de antwoorden op de extra vragen die telefonisch en via de e-mail aan een aantal jongeren zijn gesteld. Dit overzicht met clusters bood op systematische wijze inzicht in de mogelijkheden en knelpunten die door professionals en jongeren zijn benoemd.

Voor het analyseren van de gegevens uit de online vragenlijsten, is gebruik gemaakt van de analysemogelijkheden van Survey Monkey.

Resultaten

Achtergrond jongeren

In totaal hebben 39 jongeren deelgenomen aan het onderzoek en twee personen hebben de vragenlijst ingevuld voor iemand die ze kennen die getuige is geweest van huiselijk geweld. Van de jongeren was ongeveer 7% lager opgeleid, rond de 65% was middelbaar opgeleid en iets meer 25% van de jongeren was hoger opgeleid. Driekwart van de respondenten was 22 jaar of ouder op het moment dat ze de online vragenlijst invulde en iets meer dan 87% van de respondenten betrof vrouwen. Van de jongeren woonde 70% op kamers of in een eigen woning, de overige 30% woonde bij een of beide ouders. Ruim 90% van de jongeren was Nederlands van sociaal-culturele achtergrond.

Kenmerken ervaring huiselijk geweld

De leeftijd waarop het huiselijk geweld begon varieerde van 0 tot 15 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 8 jaar. Van de jongeren is ruim 60% getuige geweest van zowel ruzie als geweld, de overige jongeren zijn getuige geweest van ruzies. Meer dan 70% van de jongeren heeft het huiselijk geweld zowel gehoord als gezien. Ten minste de helft van de respondenten is ook direct slachtoffer geweest van het geweld of de ruzies in de thuissituatie.

Van de jongeren die deelnamen aan het onderzoek is 93% voor een periode langer dan een jaar regelmatig getuige geweest van huiselijk geweld. Bij ongeveer 65% van de jongeren was er dagelijks of wekelijks sprake van huiselijk geweld.

Achtergrond professionals

De geïnterviewde professionals waren werkzaam bij organisaties voor residentiële opvang, ambulante hulp in de vorm van individueel of groepsaanbod en ambulante (gezins)hulp in de thuissituaties.

Er hebben 10 organisaties deelgenomen aan het onderzoek, dit waren: GGD Den Haag, Moviera, Blijf Groep Amsterdam, Kompaan en de Bocht, Fier Fryslân, De Jutters, Indigo, het Kinder- en Jeugdtraumacentrum Haarlem, PerspeKtief en Kadera. Tezamen zijn 15 professionals geïnterviewd. Dit waren twee beleidsmedewerkers, drie (kinder)groepswerkers in de opvang, een gezinsbegeleider in de opvang, een trainer voor ambulante groepen, een maatschappelijk werkster, een ambulante thuisbegeleider, twee GZ-psychologen, een sociaal psychiatrisch verpleegkundige en drie teamleiders of programma managers voor hulpprogramma's voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Tabel 1

Ondersteuningsbehoefte van kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld

	Jongeren	Professionals
Aandacht	<i>'Ik had het fijn gevonden als er iemand was geweest die me had gezien. Verder niks bijzonders. Misschien een gesprekje over wat er gebeurde zonder dat de ander meteen op tilt reageerde.'</i>	<i>'Dat er iemand voor je is en dat er iemand naar je luistert'</i> <i>'Ieder persoon heeft iemand nodig om 'm heen die hem kunnen steunen in moeilijke en goede tijden.'</i>
Gevoelens	80,5% van de jongeren gaf aan, dat het nodig is dat wordt uitgelegd aan het kind of de jongere dat het geen schuld heeft aan het huiselijk geweld. <i>'Het is vaak voor kinderen moeilijk om erover[het huiselijk geweld] te praten omdat ze zich er voor schamen of schuldig voelen'</i>	<i>'In eerste instantie [in hulpaanbod voor kinderen] gaat het om herkennen en benoemen van gevoelens.'</i> <i>'... in de groep leren veilig boos te zijn. Iedereen mag boos zijn. Iedereen maakt ruzie. Maar dat we elkaar geen pijn doen.'</i>
Geheim doorbreken	<i>'Ik had het fijn gevonden als het [huiselijk geweld] bespreekbaar zou zijn geweest'</i>	<i>'Wat je merkt door er op terug te komen gaat het meer uit de geheimhouding. Dan gaat er iets van spanning af'</i>
Veiligheid en vertrouwen	Ongeveer 70% van de jongeren gaf aan, dat het in sommige gevallen een beetje of erg nodig is om kinderen (tijdelijk) uit huis te halen. <i>'Kinderen willen weten dat er mensen uit hun omgeving voor ze klaar staan en willen helpen'</i>	<i>'Veiligheid is heel belangrijk. Fysieke en emotionele veiligheid'</i> <i>'Het moet voor kinderen duidelijk zijn bij wie ze terecht kunnen'</i>
Vaardigheden	Ruim 70% van de jongeren gaf aan, dat het voor kinderen of jongeren in een periode van ruzies of geweld thuis erg nodig is dat ze advies of tips krijgen over wat ze kunnen doen op het moment dat er (weer) huiselijk geweld is.	<i>'... vaardigheden krijgen aangeleerd 'hoe ga ik om met wat er gebeurd is en als het weer gebeurd wat dan..'</i> <i>'Je ziet ook gewoon dat het lastig is om gezonde vriendschappen te maken en onderhouden.'</i>
Hulpverlening ouders	<i>'Ouders attent maken op de impact die het [huiselijk geweld] op kinderen heeft'</i>	<i>'Dat ze [de kinderen] weten mijn vader en moeder gaan ook hun best doen.... Gevoel van samen aan de slag'</i>
Afleiding	Bijna 90% van de jongeren gaf aan, dat kinderen behoefte hebben aan iemand die hen opvrolijkt, vraagt of ze komen logeren of iets leuks met ze gaat doen.	<i>'... ze [de kinderen] willen gewoon eigen leven, net als andere kinderen normaal zijn'</i>

Note. Uitkomsten van de digitale vragenlijst en passages uit de aanvullende vragen voor jongeren en de interviews met professionals.

Ondersteuningsbehoefte kinderen

Tabel 1 geeft een overzicht van de ondersteuningsbehoefte van kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Allereerst willen kinderen gezien en gehoord worden door mensen in de omgeving. Ook is het voor kinderen belangrijk te leren omgaan met de gevoelens en emoties die zij ervaren door het huiselijk geweld en wat een juiste manier is om deze emoties te uiten. Maar ook moet het geheim rondom het huiselijk geweld worden doorbroken om het geweld blijvend te laten stoppen en kinderen de ruimte te geven over hun ervaringen te praten. Daarnaast moet het gevoel van veiligheid voor kinderen worden hersteld en is het voor hen belangrijk te weten naar wie zij toe kunnen gaan voor steun of hulp. Ook kunnen kinderen die zijn opgegroeid in een thuissituatie met huiselijk geweld door verkeerde rolmodellen onjuiste sociale vaardigheden hebben aangeleerd om relatie op te bouwen en te onderhouden. Daarom kan het nodig zijn dat kinderen deze sociale vaardigheden alsnog aanleren. Kinderen hebben er ook behoefte aan plezier te maken en om af en toe iets leuks te ondernemen buiten de thuissituatie of de opvang. Ten slotte hebben niet alleen kinderen steun en hulp nodig, ook hun ouders. Voor kinderen is het belangrijk dat hun ouders uitleg krijgen over de gevolgen van huiselijk geweld voor kinderen. Daarnaast is hulpverlening voor eventuele eigen problemen van ouders nodig om hen te versterken in hun rol als opvoeder.

Steun en hulp aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld

Geen steun en hulp ervaren

Alle jongeren die hebben deelgenomen aan het onderzoek waren van mening dat kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld hulp of steun nodig hebben. Opvallend is dat 80% van de jongeren in de vragenlijst heeft aangegeven niet de hulp te hebben ontvangen die hij of zij graag zou hebben ontvangen.

Wenselijkheid om sociale netwerk te betrekken

Ruim 90% van de jongeren staat positief tegenover een combinatie van steun en hulp vanuit het professionele netwerk en het sociale netwerk. Ook de geïnterviewde professionals gaven aan, mogelijkheden te zien voor een combinatie van het sociale en professionele netwerk. De overige jongeren vonden het geen goed idee om het sociale netwerk te betrekken, omdat het sociale netwerk onvoldoende kennis heeft of niets hoeft te weten van het huiselijk geweld.

Uit de aanvullende vragen bleek het erg afhankelijk te zijn van de situatie welke personen uit het sociale netwerk als prettig worden ervaren om bij de situatie te worden betrokken. Een aantal jongeren geeft aan, hier vooral een rol voor de familie te zien, maar voor anderen zijn zij onvoldoende beschikbaar of is de houding van de familie juist van negatieve invloed.

Tabel 2

Wie wisten destijds van het huiselijk geweld en met wie hebben jongeren ooit over het huiselijk geweld gesproken

	Wisten van huiselijk geweld (N=39)	Gesproken over huiselijk geweld (N=36)
Niemand	28.2	47.2
<i>Sociale netwerk</i>		
Opa(s) en oma(s)	46.2	19.4
Oom(s) en tante(s)	35.9	8.3
Vriendjes en vriendinnetjes	35.9	47.2
Klasgenoten	5.1	11.1
Buren	30.8	11.1
Vrienden of kennissen van ouder(s)	25.6	5.6
<i>Professionele netwerk</i>		
Huisarts	20.5	8.3
Professionele hulpverleners	25.6	30.6
Meester of juf	20.5	19.4
(Vrouwen)opvang	0	0
Politie	8.1	0
(Gezins)voogd	10.3	2.8

Note. Aantallen in procenten

Betrekken sociale netwerk

Jongeren

De jongeren gaven in de vragenlijst aan, dat er verschil zat in de groep mensen die vanuit het sociale of professionele netwerk wisten van het huiselijk geweld en de mensen met wie de jongeren

over het huiselijk geweld hebben gesproken. Uit tabel 2 blijkt dat bij een kwart van de jongeren niemand wist van de ruzies of het geweld thuis. Bij ongeveer 40 % van de jongeren wisten een of meer directe familieleden van het huiselijk geweld toen het plaatsvond. In totaal heeft de helft van de jongeren met niemand gesproken over het huiselijk geweld.

Bij een groot deel van de jongeren is het niet gelukt om het sociale netwerk te benaderen voor steun of hulp. In de vragenlijst heeft ruim 90% van de jongeren aangegeven dat kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld ondersteuning nodig hebben van een hulpverlener om hulp en steun te zoeken bij het sociale netwerk. Hierbij vinden zij het belangrijk dat kinderen zelf betrokken worden bij de besluitvorming over geschikte hulp en steun.

Professionals

De professionals gaven aan dat er groeiende aandacht is voor het sociale netwerk als mogelijke bron van hulp en steun voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Het grootste deel van de professionals gaf aan, het sociale netwerk in hun werkwijze niet standaard uit te nodigen of actief te betrekken bij de hulpverlening.

De geïnterviewde professionals uit de *residentiële opvang* gaven aan de gezinsleden als uitgangspunt te nemen en waar mogelijk de beide ouders van kinderen te betrekken. Hierbij is een groeiende aandacht voor de mannelijke plegers en hun rol als vader. In sommige gevallen is het nodig dat een ouder en kinderen op een geheime locatie worden opgevangen, voor deze gezinnen is het lastig te bepalen welke mensen uit het sociale netwerk voldoende veilig zijn om te betrekken.

Bij het *groepsaanbod* ligt de focus ook op het gezinssysteem. Bij verschillende vormen van hulp worden beide ouders betrokken bij het hulpverleningstraject. Het sociale netwerk speelt een zeer beperkte rol. Met ouders en kinderen wordt wel gesproken over welke mensen uit het sociale netwerk aanwezig zijn en mogelijk hulp of steun kunnen bieden.

De professional die *ambulante gezinshulp in de thuissituatie* bood, gaf aan het sociale netwerk waar beschikbaar standaard te betrekken middels periodieke netwerkbijeenkomsten, waarbij het professionele en het sociale netwerk worden uitgenodigd.

Het grootste deel van de professionals betrekken het sociale netwerk op passieve wijze bij de hulpverlening aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, dit doen zij door het sociale netwerk in kaart te brengen en kinderen en ouders handvatten aan te reiken om in gesprek te gaan met het sociale netwerk. Het initiatief om het sociale netwerk te betrekken ligt bij ouders en kinderen.

Afgelopen jaren zijn er een aantal werkwijzen en methodieken ontwikkeld die actief inzetten op het betrekken van het sociale netwerk voor gezinnen die te maken hebben gehad met huiselijk geweld. Bijvoorbeeld door het organiseren van netwerkbijeenkomsten, waarbij het sociale netwerk, eventueel samen met het professionele netwerk, spreken over mogelijke oplossingen. Bij deze werkwijze worden mensen uit het sociale netwerk actief uitgenodigd om met elkaar te praten over de situatie van het huiselijk geweld en gezamenlijk afspraken te maken.

Mogelijkheden van het sociale netwerk

Relationeel

Allereerst biedt het sociale netwerk de mogelijkheid om laagdrempelige steun te ontvangen van een bekend persoon. De mensen uit het sociale netwerk zijn emotioneel betrokken bij de kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Deze verbondenheid maakt dat kinderen zich gemakkelijker vertrouwd voelen met mensen uit het sociale netwerk. Ook kan vanuit de mensen van het sociale netwerk liefde, warmte en geborgenheid worden getoond.

Zowel de professionals als de jongeren geven aan voor het sociale netwerk een grote rol te zien in het bieden van afleiding voor kinderen die in een situatie van huiselijk geweld zitten. Ruim 80% van de jongere geeft aan, dat het sociale netwerk de mogelijkheid biedt iets leuks te gaan doen met kinderen. Door iets leuks te gaan doen met kinderen worden ze even uit de situatie thuis of in de opvang gehaald en hoeven ze even minder na te denken over vervelende dingen die zijn gebeurd. Een leuk uitje of activiteit biedt kinderen afleiding en ontspanning.

Beschikbaarheid

Vanuit het sociale netwerk is men niet gebonden aan bepaalde werktijden of spreekuren om beschikbaar te zijn voor kinderen om te praten of langs te komen. Dit geeft kinderen het gevoel dat ze, ongeacht het moment of tijdstip, weten waar ze terecht kunnen. Ook kan het hen het gevoel geven dat ze er niet alleen voor staan, omdat mensen die voor hen belangrijk zijn aangeven het kind te zien en zorgen te delen.

Daarnaast zijn de normen en waarden van mensen van het sociale netwerk vaker vergelijkbaar met wat kinderen gewend zijn, dit maakt dat mensen uit het sociale netwerk steun en hulp kunnen bieden in een vertrouwde omgang. Door te luisteren naar kinderen, kunnen mensen uit het sociale netwerk, kinderen de gelegenheid geven te praten over vervelende gevoelens die een kind kan ervaren nadat het getuige is geweest van huiselijk geweld. Ook kunnen zij uitleggen dat het kind niet schuldig is aan het huiselijk geweld.

Wanneer familieleden, vrienden of kennissen dichtbij de woning van kinderen wonen kunnen zij dicht bij huis hulp of steun bieden aan het kind. Hiermee wordt voorkomen dat kinderen zich veelvuldig moeten verplaatsen om steun en hulp te ontvangen. Voor oudere en zelfstandige kinderen biedt hulp of steun van het sociale netwerk de mogelijkheid om zich zelfstandig naar iemand uit het sociale netwerk te verplaatsen of telefonisch contact op te nemen op het moment dat dit nodig is. Ook kunnen mensen uit het sociale netwerk een alternatief bieden voor residentiële opvang, door bijvoorbeeld een tijdelijke opvangplek te bieden aan kinderen.

Kennis en kunde

Mensen uit het sociale netwerk hebben vaak bepaalde kennis over zowel de kinderen als de ouders die betrokken zijn bij het huiselijk geweld. Ze hebben bepaalde achtergrond kennis over personen, hun persoonlijkheid en zijn soms bekend met de conflictsituaties.

Doorbreken geheim

Door het sociale netwerk te betrekken bij situaties van huiselijk geweld, is de kans groter dat het geweld blijvend stopt. Door naar buiten te treden wordt voorkomen dat het geheim binnen het gezin in stand gehouden wordt. Door mensen uit het sociale netwerk te betrekken kan het gevoel van verantwoordelijkheid voor de kinderen worden gedeeld met het sociale netwerk.

Het sociale netwerk kan een controlerende rol hebben in de situatie van huiselijk geweld, in de periode volgend op het huiselijk geweld en een vangnet op de langere termijn. Op deze manier houden zij een vinger aan de pols bij het gezin. Mensen uit het sociale netwerk zijn aanwezig op het moment of in een periode dat er huiselijk geweld in de thuissituatie plaatsvindt.

Voorbeeldrol

Volwassenen uit het sociale netwerk kunnen een positieve voorbeeldfunctie vervullen voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Betrokkenheid van het sociale netwerk biedt kinderen de kans om te zien hoe het bij andere gezinnen gaat waar geen huiselijk geweld plaatsvindt. Ook kunnen kinderen in contact met mensen uit het sociale netwerk ervaren dat mensen conflicten hebben, maar dat deze conflicten niet altijd excessief hoeven te zijn of gepaard gaan met geweld.

Voor kinderen in de opvang wordt door het betrekken van het sociale netwerk contact gehouden met de oude leefomgeving van een kind, wat voortzetting van het normale leven van een kind gemakkelijker maakt.

Veiligheid

Ten slotte kan het sociale netwerk een veilige plek thuis creëren voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld en ze kunnen ondersteunen bij het organiseren van de basisveiligheid binnen het gezin waar huiselijk geweld speelt.

Knelpunten aan het sociale netwerk

Relationeel

De emotionele betrokkenheid van mensen uit het sociale netwerk heeft echter ook nadelen. Doordat mensen uit het sociale netwerk emotionele betrokkenheid zijn bij bepaalde gezinsleden, zijn zij soms bevooroordeeld en is het voor hen lastig om met een objectieve blik naar de situatie te kijken.

Dit kan tot gevolg hebben dat mensen uit het sociale netwerk partij kiezen voor een van beide ouders of een ouder tegenover een kind.

Naast emotionele betrokkenheid kan het sociale netwerk ook bepaalde belangen hebben in een situatie van het huiselijk geweld. Mensen uit het sociale netwerk kunnen hun eigen belang dan boven het belang van het kind die getuige is geweest van huiselijk geweld stellen en daardoor misbruik maken van de situatie.

Ten slotte kunnen mensen uit het sociale netwerk weerstand voelen om betrokken te zijn bij de situatie van huiselijk geweld, uit angst zelf problemen te krijgen of omdat ze niet goed weten wat ze zouden kunnen doen.

Beperkte beschikbaarheid

Bij sommige gezinnen waar huiselijk geweld speelt is een zeer klein of haast geen sociaal netwerk beschikbaar, of er is sprake van een slechte relatie met het sociale netwerk. Mensen uit het sociale netwerk kunnen zijn afgehaakt door onbegrip voor een voortdurende situatie van huiselijk geweld of omdat de vriendschappelijke band uit balans is geraakt door een terugtrekkende houding van een slachtoffer van huiselijk geweld. Ook kan een breuk tussen het sociale netwerk en ouders veroorzaakt worden door doelmatige negatieve acties van de pleger jegens het sociale netwerk van de andere ouder. Voor kinderen heeft een breuk of negatieve relatie met het sociale netwerk tot gevolg dat zij weinig mensen hebben uit de eigen sociale omgeving om steun of hulp te ontvangen. Ook kan de gespannen of stressvolle sfeer bij gezinnen waar huiselijk geweld speelt er toe leiden dat mensen uit het sociale netwerk liever niet langskomen.

Daarnaast wordt de beschikbaarheid van het sociale netwerk ook beïnvloed door eigen problemen van mensen uit het sociale netwerk, waardoor ze onvoldoende tijd of aandacht hebben voor andere zaken. Mede hierdoor of door andere bezigheden kan het sociale netwerk te druk zijn met hun eigen leven en daardoor niet beschikbaar zijn voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Tot slot kan ook de fysieke afstand een rol spelen in de beschikbaarheid van het sociale netwerk. Wanneer familieleden of vrienden verder weg of in het buitenland wonen zijn zij lastiger bereikbaar voor steun en hulp. Door financiële problemen in gezinnen waar huiselijk geweld speelt of het sociale netwerk kunnen de middelen ontbreken om deze afstand te overbruggen. Voor kinderen die op een opvanglocatie wonen die verder van hun oorspronkelijke woonplaats, is de kans groter dat het overbruggen van de afstand lastig is.

Kenmerken van het gezin of familie

De kenmerken van een gezin, familie of andere mensen uit het sociale netwerk kunnen een nadelige invloed hebben op de mogelijkheid om steun of hulp te ontvangen van het sociale netwerk. Wanneer diverse mensen uit het netwerk eenzelfde belang hebben om het huiselijk geweld geheim te houden voor de gehele omgeving, kan het sociale netwerk betrekken juist contra-effectief werken. Dit

kunnen gezinnen zijn met een streng gelovige achtergrond, criminele families of families waar binnen het risico bestaat op eerwraak.

Ook kunnen mensen uit het sociale netwerk vergelijkbaar gewelddadig gedrag vertonen als de ouders in de situaties van huiselijk geweld. Doordat ouders bijvoorbeeld zelf ook opgegroeid zijn in een situatie van huiselijk geweld kan er sprake zijn van intergenerationele overdracht van geweld. Ook kunnen er vrienden zijn met vergelijkbare normen en waarden over het gebruik van geweld. Hiermee kan steun of hulp voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld door mensen uit het sociale netwerk vanuit eenzelfde gewelddadige achtergrond worden aangeboden.

Beperkte kennis en kunde

Ruim driekwart van de jongeren gaf aan, dat het sociale netwerk onvoldoende kennis heeft om te kunnen helpen als een kind thuis getuige huiselijk geweld. Dit gebrek aan kennis maakt dat mensen uit het sociale netwerk niet goed weten hoe ze het huiselijk geweld bespreekbaar maken of wat ze kunnen doen als kinderen hen vertellen over erge ruzies of geweld thuis, met handelingsverlegenheid tot gevolg. Daarnaast heeft het sociale netwerk soms niet voldoende kennis over wat voor soort hulp of steun mogelijk is vanuit het professionele netwerk, waardoor ze niet weten naar wie ze een kind kunnen doorverwijzen. Terwijl bijna alle jongeren aangeven dit belangrijk te vinden.

Voor mensen die niet regelmatig in contact komen met huiselijk geweld kan het lastig zijn de ernst van een situatie in te schatten. Zij weten niet altijd wat de gevolgen kunnen zijn voor kinderen op korte of lange termijn. Hierdoor kunnen mensen uit het sociale netwerk het huiselijk geweld onderschatten. Ook kan het sociale netwerk onvoldoende vaardigheden hebben om risicofactoren bespreekbaar te maken. Dit is nodig om het geheim rondom het huiselijk geweld bespreekbaar te maken.

Weerstand vanuit gezinssysteem

Naast weerstand vanuit het sociale netwerk om te worden betrokken, kan ook het gezinssysteem weerstand ervaren om mensen uit het sociale netwerk te willen betrekken voor steun en hulp. Allereerst is er soms beperkt vertrouwen in het sociale netwerk door teleurstellingen in het verleden. Hierdoor kunnen ouders of kinderen wantrouwend zijn naar het sociale netwerk. Daarnaast is ook de loyaliteit van kinderen jegens ouders van invloed. Kinderen vinden het soms lastig te bepalen wat ze wel kunnen zeggen over het huiselijk geweld en wat niet.

Gezinsleden kunnen terughoudend zijn richting het sociale netwerk, omdat zij een positief beeld naar buiten willen brengen van de thuissituatie. Ze kunnen zich schamen voor de ruzie of het geweld in de thuissituatie of angstig zijn voor roddels. Deze houding van het gezinssysteem kan het voor de mensen uit het sociale netwerk lastig maken goed contact te onderhouden met hen.

Veiligheid

De veiligheid van zowel kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld als van de mensen uit het sociale netwerk moet kunnen worden gewaarborgd tijdens steun en hulp. Door de mate van geweld of agressief gedrag van de pleger kunnen mensen uit het sociale netwerk angstig zijn hulp of steun te bieden.

Een kind kan zelf ook angstig zijn over wat er gebeurt als mensen buiten het gezinssysteem weten van het huiselijk geweld en wat de gevolgen voor het kind zelf zijn. Wanneer kinderen in een geheime opvang situatie verblijven bestaat de angst dat de pleger via het sociale netwerk de kinderen en ouder vindt.

Mogelijkheden voor hulp en steun van het professionele netwerk

Kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld kunnen met professionals relatief anoniem praten over hun ervaringen en gevoelens. Doordat een professional vaak nieuw in een situatie komt kan hij met objectieve blik naar de verschillende gezinsleden kijken. Dit biedt de mogelijkheid om neutraal te spreken, zonder dat de ander direct een oordeel geeft op basis van zijn of haar mening over de situatie. Een professional kan een eventuele hulpvraag vanuit het kind vertalen voor ander gezinsleden of mensen uit het sociale netwerk.

Naast de mogelijkheid om vanuit een objectievere relatie hulpverlening te bieden beschikken professionals over kennis en vaardigheden vanuit hun opleiding en werkervaring. Zij weten wat de negatieve gevolgen zijn van het huiselijk geweld en zijn daardoor in staat de ernst van de situatie te erkennen. Professionals hebben bepaalde kennis om met kinderen te werken aan de verwerking van de ervaring en een trauma te behandelen wanneer dit nodig is. Ook zijn professionals in staat om eventuele zorgelijke signalen van kinderen te herkennen en door te verwijzen naar specialistische hulpverlening.

Daarnaast hebben professionals kennis over het inzetten van gesprekstechnieken, om te spreken met het kind en de ouders als met de mensen uit het sociale netwerk. Ook zijn er interventies beschikbaar gericht op kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Op deze manier zijn zij in staat om het geheim rondom het huiselijk geweld te doorbreken en het onderwerp bespreekbaar te maken. Door groepsbijeenkomsten te organiseren ontstaat de mogelijkheden voor kinderen om in contact te komen met lotgenoten. Hierdoor weten kinderen dat er ook anderen zijn die thuis getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

Professionals kunnen ouders en kinderen helpen een overzicht te krijgen van mensen die tot het sociale netwerk behoren. Ook beschikken professionals over de mogelijkheden om het sociale netwerk uit te nodigen voor een gesprek of kunnen zij een groter overleg met diverse professionals en mensen uit het sociale netwerk organiseren.

Naast hulp en steun voor het kind kunnen professionals ook ouders begeleiden met hun persoonlijke problematiek. Ouders kunnen gespecialiseerde hulpverlening of ondersteuning

ontvangen voor bijvoorbeeld het aanpakken of verminderen van schulden, verslavingsproblematiek of psychiatrische problemen.

Tot slot hebben professionals bepaalde mogelijkheden tot dwang. Ouders kunnen worden gewezen op hun ouderlijke verplichtingen ten opzichte van het kind. Wanneer de veiligheid of gezonde ontwikkeling van een kind negatief beïnvloed dreigt te worden, hebben professionals de mogelijkheid beter (opvoed)gedrag af te dwingen. Zij kunnen bij aanhoudende problemen contact opnemen met het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling of in een latere fase de mogelijkheden van een uithuisplaatsing overwegen.

Knelpunten aan hulp en steun van het professionele netwerk

De professional is vaak een onbekende voor het kind en er is daardoor bij aanvang een grotere emotionele afstand. Omdat hulp en steun vanuit een professional altijd van tijdelijke aard is, blijft een bepaalde emotionele afstand nodig om kinderen niet te veel afhankelijk te maken van professionals.

Professionals zijn gebonden aan werktijden en contractuele afspraken over beschikbaarheid. Dit betekent dat professionals niet te alle tijde beschikbaar zijn voor kinderen. Een van de geïnterviewde jongeren gaf aan, dat dit voor kinderen kan voelen als verraad op het moment dat een kind een professional echt nodig heeft. Ook zijn professionals weinig tot niet aanwezig in de thuissituatie, waardoor ze beperkt zicht hebben op wat er in de thuissituatie gebeurt. Ten slotte gaven professionals aan, een beperkt aantal hulpverleningsuren te hebben per kind.

Combinatie sociale en professionele netwerk

Verdeling

De jongeren en professionals gaven aan, dat het bepalen van een goede verdeling tussen mensen uit het sociale netwerk en professionals afhankelijk is van de situatie van het huiselijk geweld en de kenmerken van het sociale netwerk. De mogelijkheden en beperkingen van het gezinssysteem en het sociale netwerk die zijn beschreven, maken dat geen standaard verdeling te geven is.

Voorwaarden

Om tot een goede samenwerking te komen tussen het sociale en het professionele netwerk zijn een aantal aspecten belangrijk. Allereerst is het nodig dat het huiselijk geweld bij (een deel van) het sociale netwerk bekend is zodat er openlijk over gesproken kan worden. Naast het doorbreken van het geheim is het ook belangrijk dat kinderen toestemming van ouders krijgen om te spreken over hun ervaringen. Zowel ouders als kinderen moeten gemotiveerd zijn hulp of steun te ontvangen. De veiligheid van zowel het gezinssysteem als het sociale netwerk moet gewaarborgd zijn.

Professionals kunnen de stem van kinderen vertalen naar hulpvragen voor het sociale netwerk. Hierbij is het belangrijk dat de professional met het kind overlegt wat ze doen en wie uit het sociale netwerk zal worden betrokken. Andersom geldt ook dat het sociale netwerk niet zonder overleg met

kinderen hulp of steun moet inschakelen van het professionele netwerk. Tot slot zijn goed afspraken nodig, zodat kinderen kunnen vertrouwen op de inzet van het sociale en het professionele netwerk.

Discussie

In dit onderzoek is gerapporteerd over de resultaten van een retrospectief onderzoek onder 39 jongeren die als kind getuige zijn geweest van huiselijk geweld en interviews met 15 professionals in de jeugdzorg die hulp verlenen aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Aan de jongeren is gevraagd naar de eigen ervaringen met hulp en steun uit de sociale omgeving en vanuit de professionele hulpverlening na de ervaring met huiselijk geweld. Zowel professionals als jongeren hebben aangegeven, welke mogelijkheden en knelpunten er zijn om het sociale netwerk te betrekken.

In overeenstemming met de bevindingen uit onderzoek van Masten (2001) en Rutter (2006) geven de jongeren en professionals in dit onderzoek aan, dat kinderen in stressvolle situaties behoefte hebben aan een vertrouwd persoon die hen aandacht geeft en beschikbaar voor hen is (O'Brien, Cohen, Pooley & Taylor, 2013). Dit kunnen zowel professionals als mensen uit het sociale netwerk zijn. Het sociale netwerk blijkt net als in onderzoek van Ferlander (2007) vooral emotionele steun te bieden aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld ten gunste van het emotioneel welbevinden. Personen uit het sociale netwerk zijn emotioneel betrokken, kunnen leuke dingen met kinderen doen en zijn op de lange termijn beschikbaar om een vinger aan de pols te houden. Betrokkenheid vanuit het sociale netwerk is niet altijd mogelijk of wordt soms als negatief ervaren. Zoals ook in onderzoek van Fagg en anderen (2008) naar voren komt, heeft niet ieder kind mensen uit het sociale netwerk die fysiek en emotioneel beschikbaar zijn. Ook beschikken de mensen uit het sociale netwerk niet altijd over de kennis en kunde om adequaat op de situatie te reageren. Daarnaast kunnen mensen uit het sociale netwerk vergelijkbaar gewelddadig gedrag vertonen of stellen zij hun eigen belang boven het belang van het kind.

Waar in dit onderzoek knelpunten van het sociale netwerk genoemd werden, ziet men een rol voor het professionele netwerk. Zoals ook in onderzoek van Edwards en Daniels (2012) is geconcludeerd hebben professionals specifieke kennis over de doelgroep en kunnen zij met een objectieve blik naar het gezin kijken. Zij zijn daarnaast beter in staat informatieve steun te bieden aan de verschillende gezinsleden. In dit onderzoek zien zowel de jongeren als de professionals door deze expertise een mogelijkheid voor het professionele netwerk om mensen uit het sociale netwerk te ondersteunen. Daarbij geven jongeren aan dat kinderen ondersteuning nodig hebben van professionals om mensen uit het sociale netwerk te betrekken voor steun en hulp, zij kunnen dat vaak niet alleen. Wel is het belangrijk, dat kinderen door de professionals betrokken worden bij het bepalen van de juiste steun en hulp en dat er naar de wensen van het kind geluisterd wordt (Coyne & Gallagher, 2011).

Sterke punten en beperkingen onderzoek

Terwijl in eerdere onderzoeken van Trotter en Allen (2009) en Latta en Goodman (2011) de rol van het sociale netwerk voor slachtoffers van huiselijk geweld onderzocht is, is een vernieuwend punt van het huidige onderzoek dat de rol van het sociale netwerk juist specifiek voor *kinderen* die getuige zijn van huiselijk geweld is onderzocht. Ook is een vernieuwend aspect, dat gevraagd is naar de *combinatie van het sociale en het professionele netwerk* voor hulp en steun. Het belangrijkste sterke aspect is echter, dat de mening is gevraagd *aan de jongeren* die als kind slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld. Door deze doelgroep te benaderen zijn aspecten aan het licht gekomen, zoals de verborgen problematiek, die niet zichtbaar is geworden voor professionals of mensen uit het sociale netwerk. Omdat deze ‘verborgen’ doelgroep moeilijk te bereiken is en het ethisch niet is toegestaan jeugdigen jonger dan 18 te onderzoeken zonder toestemming van hun ouders (Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek, 2013), is gekozen voor een retrospectief onderzoek onder ervaringsdeskundigen. In dit onderzoek is aan jongeren gevraagd vanuit hun huidige levensfase terug te kijken naar de periode van huiselijk geweld. Ten slotte wordt in tegenstelling tot eerdere studies in dit onderzoek niet alleen naar de mogelijkheden gevraagd om het sociale netwerk te betrekken, maar ook naar de knelpunten.

Voor deze studie is een groep jongeren bereikt met heftige problematiek. Opvallend is namelijk, dat meer dan de helft van de jongeren ‘onbekend’ zijn gebleven bij mensen uit het sociale netwerk en de hulpverlening als slachtoffers van huiselijk geweld; zij hebben wel heftige ervaringen met huiselijk geweld maar geen steun of hulp ontvangen. Juist voor deze verborgen groep jongeren blijkt de gekozen onderzoeksmethode kansen te bieden om als respondent deel te nemen aan het onderzoek. De werving via social media in combinatie met een online vragenlijst biedt deze jongeren uitkomst om anoniem en op eigen initiatief deel te nemen aan het onderzoek. De jongeren konden de vragenlijst eerst rustig bekijken en op een zelf te bepalen tijdstip afronden. Ook de aanvullende vragen in contact met de onderzoeker konden relatief anoniem worden beantwoord via de telefoon of de e-mail. Deze bevindingen komen overeen met uitkomsten van onderzoek van Gruzd, Staves en Wilk (2012).

Door de zelfselectie om deel te nemen aan het onderzoek was de groep jongeren die voor het onderzoek is bereikt in een aantal kenmerken verschillend van de doelgroep waar de professionals mee werken. Bijna driekwart van de jongeren heeft als kind geen hulpverlening ontvangen en zijn onbekend gebleven bij de hulpverlening. Een aantal jongeren zijn in het verleden zelf direct slachtoffer geweest van directe fysieke of emotionele kindermishandeling. Terwijl de geïnterviewde professionals in de hulpverlening werken met kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld.

De geïnterviewde professionals zijn landelijk geselecteerd en werkzaam in zowel de ambulante als residentiële hulpverlening, zij representeren daardoor een brede groep hulpverleners. Ook zijn in de vragenlijst voor de jongeren en tijdens de interviews met professionals dezelfde topics aan de orde gesteld, waardoor vergelijking van de resultaten mogelijk was. Ten slotte zijn de gegevens voor het

onderzoek verkregen door een Mixed Method-benadering. Door kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethodes te combineren, zijn verschillende perspectieven belicht.

Een mogelijke beperking aan de gebruikte onderzoeksmethode is, dat de samenstelling van de groep jongeren beïnvloed kan zijn door de verspreiding van de vragenlijst vanuit het eigen netwerk van de onderzoeker. Door deze wervingsmethode en door de beperkte omvang biedt dit onderzoek mogelijk geen representatief beeld van de visie van alle jongeren. Het geeft echter wel inzicht in de wijze waarop jongeren denken over het betrekken van het sociale netwerk en met welke mogelijkheden en knelpunten rekening kan worden gehouden.

Daarnaast had de vragenlijst voor jongeren betrekking op een periode tussen de 5 á 25 jaar geleden. De professionals met wie is gesproken werken op dit moment in de hulpverlening aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. De afgelopen jaren is de aandacht voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld toegenomen en zijn er veel nieuwe methoden en werkwijzen ontwikkeld voor deze groep kinderen (Geurts & Bakker, 2006). Voorbeelden van nieuwe methodieken en werkwijzen zijn: de methodiek Veerkracht in de vrouwenopvang, het project Kindspoor en diverse groepsprogramma's voor kinderen van verschillende leeftijden die getuige zijn geweest van huiselijk geweld (Federatie Opvang, 2012; Lamers-Winkelmann, Winder & Baeten, 2007; Movisie, 2013). Door deze ontwikkelingen kunnen sommige ervaringen van jongeren niet geheel overeen komen met de huidige situatie van hulpverlening.

Toekomstig onderzoek

In dit onderzoek is de visie van professionals en jongeren over de mogelijkheden en knelpunten om het sociale netwerk te betrekken voor hulp of steun onderzocht. De visie van vaders of moeders die als slachtoffer te maken hebben gehad met huiselijk geweld zijn in dit onderzoek niet aan bod gekomen. Dit zou in een volgend onderzoek verder onderzocht kunnen worden omdat zij wellicht anders tegen steun vanuit het sociale netwerk aankijken dan professionals of kinderen.

De jongeren hebben ook aangegeven dat school voor hen een vertrouwde plek zou zijn geweest om hulp of steun te organiseren. Een aantal jongeren heeft ook gesproken met een leerkracht op school. Ook de professionals zagen een rol voor school omdat dit een vertrouwde omgeving is en de leerkracht blijkt vaak een belangrijk persoon te zijn voor kinderen. Voor toekomstig onderzoek zou specifiek kunnen worden gekeken welke rol de school zou kunnen spelen voor hulp en steun aan kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld (Kendal, Keeley & Callery, 2011).

Conclusie

Allereerst kan worden geconcludeerd dat het werven van respondenten via social media, in combinatie met een online vragenlijst vanuit de onderzoeksmethodologie een sterke methode is voor onderzoek onder een groep jongeren met verborgen problematiek. Ook is het mogelijk gebleken om

na het eerste contact via de anonieme online vragenlijst persoonlijk contact te leggen met jongeren via e-mail en telefoon (Grudz et al., 2012).

Hoewel huiselijk geweld plaatsvindt in de sociale omgeving van kinderen, zijn zowel jongeren als professionals positief over het betrekken van mensen uit het sociale netwerk. Kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld hebben behoefte aan hulp en steun van zowel het sociale als het professionele netwerk. Het sociale netwerk kan laagdrempelige hulp bieden, leuke dingen doen met kinderen en zijn op de lange termijn beschikbaar om een vinger aan de pols te houden. Als aanvulling hierop is vanuit het professionele netwerk de gespecialiseerde kennis en objectieve betrokkenheid belangrijk.

De mogelijkheden om het sociale netwerk te betrekken voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld liggen bij professionals. Kinderen hebben ondersteuning nodig van het professionele netwerk om mensen uit het sociale netwerk te benaderen voor hulp of steun. Om tot een goede samenwerking tussen het sociale en het professionele netwerk te komen is het belangrijk dat er duidelijke afspraken gemaakt worden met beide netwerken. Door te toetsen of aan deze afspraken wordt voldaan weten kinderen dat ze kunnen rekenen op bepaalde steun en hulp.

Knelpunten om het sociale netwerk te betrekken voor steun en hulp zitten in de gebruikte werkwijze en beperkte beschikbare tijd van professionals, afwezigheid van het sociale netwerk en negatieve kenmerken van mensen uit het sociale netwerk. Door de gebruikte werkwijze en beperkte tijd die professionals hebben om het sociale netwerk actief te betrekken blijft het sociale netwerk bij de meeste hulpverleningstrajecten op afstand. Wanneer geen contact is met mensen uit het sociale netwerk, zijn zij niet beschikbaar voor kinderen om hulp en steun te ontvangen. Negatieve kenmerken van het sociale netwerk zorgen er voor dat sommige mensen uit het sociale netwerk beter niet betrokken kunnen worden. Wanneer mensen uit het sociale netwerk partij kiezen voor de agressor, zelf gewelddadig gedrag vertonen of hun eigen belang boven de belang van het kind stellen is het sociale netwerk een tegenwerkende kracht voor een gezonde ontwikkeling van een kind.

Op basis van deze conclusies kan worden gesteld dat een combinatie van hulp en steun vanuit het sociale en het professionele netwerk wenselijk is voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Deze opvatting sluit aan bij de benadering van de Pedagogische Civil Society (Broeders et al., 2011; De Winter, 2011; Van Dijk & Van Gemmeke, 2010). De mogelijkheden en knelpunten om het sociale netwerk te betrekken zijn voor iedere situatie verschillend. Om te bepalen wat de juiste steun en hulp is voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld, is het daarom belangrijk te praten mét hen en niet óver hen.

Dankwoord

Ik wil de geïnterviewde experts en professionals bedanken voor hun inhoudelijk bijdrage aan dit onderzoek. Mijn bijzondere dank gaat uit naar de jongeren die hebben deelgenomen aan het onderzoek. Daarnaast wil ik Monique van Londen-Barentsen, Claudia Lucardie, vrienden en familie bedanken voor hun kritische blik, bemoedigende gesprekken en de reacties die zij hebben gegeven op eerdere versies van het artikel.

Literatuur

- Alink, L.R.A., Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Baartman, H. (2009). 'Grootbrengen en mishandelen van kinderen, wiens zorg?' in: 'Investeren rondom kinderen'. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling/Raad voor Volksgezondheid.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bensley, L., Wynkoop Simmons, K., Ruggles, D., Putvin, T., Harris, C., Allen, M., & Williams, K. (2004). Community responses and perceived barriers to responding to child maltreatment. *Journal of Community Health, 29*, 141-153.
- Broeders, A., Duijvestijn, P., Wolswinkel, L., Broenink, N., & Fransen, N. (2011). *Opvoeden samen met de buurt. De pedagogische civil society: een inhoudelijke oriëntatie*. Amsterdam: DSP-groep.
- Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek. (2013). Over toetsing. (Rechts)bescherming proefpersoon centraal. Verkregen van: <http://www.ccmo-online.nl/main.asp?pid=10&sid=11#rechts>
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine, 38*, 301-314.
- Corvo, K. (2006). Violence, separation, and loss in the families of origin of domestically violent men. *Journal of Family Violence, 20*, 117-125.
- Coyne, I., & Gallagher, P. (2011). Participation in communication and decision-making: Children and young people's experiences in a hospital setting. *Journal of Clinical Nursing, 20*, 2334-2343.
- Davies, C.A., Evans, S.E. & DiLillo, D.K. (2008). *Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes*. Faculty Publications, Department of Psychology.

- Dijk, M. van, & Gemmeke, M. van. (2010). *De kracht van de pedagogische civil society: Versterking van een positieve sociale opvoed- en opgroeiomgeving*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Dijkstra, S. (2001). *Kinderen (v/m) die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Een basisverkenning van korte en lange termijn effecten*. Bilthoven: Dijkstra onderzoek en advies.
- Edwards, A., & Daniels, H. (2012). The knowledge that matters in professional practices. *Journal of Education and Work*, 25, 39-58.
- Fagg, J., Curtis, S., Stansfeld, S.A., Cattell, V., Tupuola A., & Arephin, M. (2008). Area social fragmentation, social support for individuals and psychosocial health in young adults: Evidence from a national survey in England. *Social Science and Medicine*, 66, 242-254.
- Federatie Opvang. (2012). *Veerkracht: hulpverlening aan kinderen binnen vrouwenopvang*. Verkregen van: <http://huiselijkgeweld.nl/interventies/hulpverlening/veerkracht-hulpverlening-aan-kinderen-binnen-vrouwenopvang>.
- Ferlander, S. (2007). The importance of different forms of social capital for health. *Acta Sociologica*, 50, 115-128.
- Ferwerda, H. (2007). *Met de deur in huis. Omvang, aard achtergronden en aanpak van huiselijk geweld in 2006 op basis van landelijke politiecijfers*. Arnhem/Dordrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke.
- Geurts, E., & Bakker, H. (2006). *Meld- en hulptrajecten voor kinderen als getuigen van huiselijk geweld. Inventarisatie en onderbouwing*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW.
- Gruzd, A., Staves, K., & Wilk, A. (2012). Connected scholars: Examining the role of social media in research practices of faculty using the UTAUT model. *Computers in Human Behavior*, 26, 2340-2350.
- Holden, G. W. (2003). Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6, 151-160.
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse and Neglect*, 32, 797-810.
- Howe, D. (2010). The safety of children and the parent-worker relationship in cases of child abuse and neglect. *Child Abuse Review*, 19, 330-341.

- Kendal, S., Keeley, P., & Callery, P. (2011). Young people's preferences for emotional well-being support in high school – A focus group study. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 24*, 245-253.
- Kitzmann, K.M., Gaylord, N.K., Holt, A.R., & Kenny, E.D. (2003). Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*, 339-352.
- Lamers-Winkelmann, F., Winder, F.A., & Baeten, P.A.C.M. (2007). *Kindspoor. Vroegtijdige signalering en aanpak van geweld in gezinnen: projectbeschrijving en doelgroeponderzoek*. Den Haag : Bureau Jeugdzorg Haaglanden.
- Latta, R.E., & Goodman, L.A. (2011). Intervening in partner violence against woman: A grounded theory exploration of informal network members' experiences. *The Counseling Psychologist, 39*, 973-1023.
- Masten, A. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist, 56*, 227-238.
- Meltzer, H., Doos, L., Vostanis, P., Ford, T., & Goodman, R. (2009). The mental health of children who witness domestic violence. *Child and Family Social Work, 44*, 491-501.
- Metz, J., Meijs, L., Roza, L., Baren, E. van, & Hoogervorst, N., (2012). *Grenzen aan de civil society*. in 'Zorg voor onszelf? Eigen kracht van jeugdigen, opvoeders en omgeving grenzen en mogelijkheden voor beleid en praktijk.' Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Moore, C. G., Probst, J.C., Tompkins, M., Cuffe, S., & Martin, A.B. (2007). The prevalence of violent disagreements in US families: Effects of residence, race/ethnicity, and parental stress. *Pediatrics, 119*, S68-S76.
- Moritsugu, J., Wong, F.W., & Grover Duffy, K. (2010). *Community Psychology*. Boston, MA: Pearson Education; Allyn & Bacon.
- Movisie. (2013). *Huiselijk geweld*. Verkregen van: <http://www.movisie.nl/kennisdossier/huiselijk-geweld>.
- Nieuwenhuis, A. (2008). *Huiselijk geweld op het netvlies gebrand. Een onderzoek naar kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld*. Amsterdam: Vrij Universiteit, Faculteit der Rechtsgeleerdheid.
- O'Brien, K.L., Cohen, L., Pooley, J.A., & Taylor, M.F. (2013). Lifting the domestic violence cloak of silence: Resilient Australian women's reflected memories of their childhood experiences of witnessing domestic violence. *Journal of Family Violence, 28*, 95-108.

- Osofsky, J.D. (2003). Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and intervention. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6, 161-170.
- Raad voor maatschappelijke ontwikkelingen. (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag: RMO.
- Rijksoverheid. (2009). *Naast en met elkaar. Brief over de relatie tussen informele en formele zorg*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: Den Haag.
- Rijksoverheid (2012). Conceptwetsvoorstel Jeugdwet. *Memorie van toelichting*. Verkregen van: <http://www.internetconsultatie.nl/jeugdwet>.
- Rivett, M., Howarth, E., & Harold, G. (2006). 'Watching from the stairs': Towards an evidence-based practice in work with child witnesses of domestic violence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 11, 103-125.
- Russell, D., Springer, K.W., & Greenfield, E.A. (2010). Witnessing domestic abuse in childhood as an independent risk factor for depressive symptoms in young adulthood. *Child Abuse and Neglect*, 34, 448-453.
- Rutter, M. (2006). Implications of resiliency concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 1-12.
- Scholten, C. (2004). *Met het oog op informele zorg*. Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn: Utrecht.
- Tierlof, B., & Smit, W. (2011). *Kinderen in tel*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.
- Tonkens, E., Broeke, J. van den, & Hoijsink, M. 2009. *Op zoek naar weerkaatst plezier. Samenwerking tussen mantelzorgers, vrijwilligers, professionals en cliënten in de multiculturele stad*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Trotter, J.L., & Allen, N.E. (2009). The good, the bad, and the ugly : Domestic violence survivors' experiences with their informal social networks. *American Journal of Community Psychology*, 43, 221-231.
- Vostanis, P., Tischler, V., Cumella, S., & Bellerby, T. (2001). Mental health problems and social supports among homeless mothers and children victims of domestic and community violence. *International Journal of Social Psychiatry*, 4, 30-40.
- Werner, E. & Smith, R. (2001). *Journal from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Winter, M. de. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Wei, Y., Chu, H., Hsueh, Y., Chang, U., Chang, L., & Chou, K. (2012). Support group for caregivers of intellectually disabled family members: Effects on physical-psychological health and social support. *Journal of Clinical Nursing*, *21*, 1666-1677.

Bijlage 1 – Topiclijst interviews professionals**Datum:****Interviewnummer:****Topiclijst interview met Professional/Schakelpersonen****1. Achtergrond informatie**

1. Functieomschrijving
2. Op welke manier werkt de professional met kinderen/jongeren die getuige zijn geweest van huiselijk geweld?
3. Op welke wijze bieden jullie deze kinderen steun of hulp?
4. Uitleg; Professionele en Sociale netwerk.
5. Ik bedoel met Steun, Hulp of Zorg van mensen in het sociale en professionele netwerk.
 - Emotionele ondersteuning
 - Waardering
 - Gezelschap
 - Instrumentele ondersteuning
 - Informatieve ondersteuning

2. Route van hulpverlening

1. Hoe ziet de route van hulpverlening eruit voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld?
 - *Signaleren en herkennen;*
 - *Bespreken;*
 - *Handelen;*
 - *Diagnostiek om gevolgen in kaart te brengen;*
 - *Behandeling van gevolgen.*

Bron: Richtlijn Familiaal Huiselijk Geweld, Trimbos.

2. Wie is verantwoordelijk voor een plan van uitvoering van ondersteuning en hulp?

3. Ondersteuningsbehoefte van kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld

1. Welke behoefte aan hulp en ondersteuning heeft een kind of jongere die getuige is geweest van huiselijk geweld? (Onderzoeker zelf antwoorden classificeren)

- Is deze ondersteuningsbehoefte bij iedereen gelijk, wat maakt het verschil?

2. Vindt u dat het huidige hulpaanbod en de steun voldoet aan de behoefte?

- Zo ja, op welke wijze voldoet het hieraan?
- Zo nee, op welke manier zou het wel voldoen aan de behoefte?

3. Wordt het eigen sociale netwerk op dit moment ingezet bij de hulpverlening en ondersteuning van kinderen?

- Zo ja, door wie of hoe komt dat opgang?
- Zo nee, wat is er nodig om het eigen sociale netwerk te betrekken?

4. Hoe worden jongeren zelf betrokken bij het bepalen van de ondersteuning en hulp die ze nodig had?

Vergelijking vroeger en nu

5. Welke wijzigingen hebben zich de afgelopen jaren voorgedaan als we het over voorgaande vragen hebben?

4. Mogelijkheden en beperkingen sociale netwerk

1. Wat vindt u van het idee om naast het professionele netwerk ook het sociale netwerk meer in te zetten?
 - a. Is het wenselijk om het sociale netwerk in te zetten?
 - i. Wat zijn positieve kansen of mogelijkheden bij het betrekken van het sociale netwerk in het algemeen?
 - ii. Wat zijn moeilijkheden of knelpunten bij het betrekken van het sociale netwerk in het algemeen (of niet wenselijk)?
2. Wat voor soort ondersteuning zou er kunnen komen vanuit het sociale netwerk wat niet in het professionele netwerk kan worden gevonden? En waarom? (Onderzoeker zelf antwoorden classificeren)
 - Emotionele ondersteuning
 - Instrumentele ondersteuning
 - Informatieve ondersteuning
3. Wat voor soort ondersteuning zou er kunnen komen vanuit het professionele netwerk wat niet in het sociale netwerk kan worden gevonden? En waarom? (Onderzoeker zelf antwoorden classificeren)
 - Emotionele ondersteuning
 - Instrumentele ondersteuning
 - Informatieve ondersteuning
4. Denk u dat mensen uit het sociale netwerk zich veilig voelen om hulp of steun te bieden?
 - Zo nee, hoe denkt u dat dat komt?
5. Hoe denkt u dat kinderen en jongeren er zelf over denken om het sociale netwerk meer te betrekken bij hulpverlening en steun?

5. Inzet combinatie van professionele en sociale netwerk

1. Hoe zou de inzet op het sociale netwerk van een jongere zich moeten verhouden met de inzet van het professionele netwerk, in de ideale situatie? (in een overzicht? Meer informeel of juist meer formeel?)

Met behulp van vak in twee vakken opsplitsen aangeven wat de verhouding zou moeten zijn:

2. Hoe verhoudt de inzet op het sociale netwerk met de inzet van het professionele netwerk, in de werkelijke situatie? (in een overzicht? Meer informeel of juist meer formeel?)

3. Is er verschil tussen beiden vakken?
 - a. Zo ja, wat is er voor nodig om de verhouding in de werkelijke situatie gelijk te krijgen aan de ideale situatie?
 - b. Zo nee, dus de verhouding tussen sociale en professionele steun is precies goed.
4. Kunnen jongeren die slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld zelf het sociale netwerk inzetten of hebben ze hierbij ondersteuning nodig?
 - a. Wie of wat voor ondersteuning zouden daarvoor nodig hebben?
 - b. Hoe kan deze ondersteuning worden vormgegeven
5. Hoe zou een samenwerking tussen het professionele en het sociale netwerk het beste kunnen worden vormgegeven?

Vergelijking Vroeger en Nu

6. Zijn er veranderingen doorgevoerd de afgelopen jaren ten behoeve van de hulpverlening aan kinderen en jongeren die getuige zijn geweest van huiselijk geweld? Wat zijn deze veranderingen en wat voor gevolgen hebben deze veranderingen gehad?

Bijlage 2 – Digitale vragenlijst jongeren

Wie ben ik?

Ik ben een masterstudent aan de Universiteit Utrecht en stagiaire bij het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Voor het ministerie onderzoek ik de mening van jongeren die thuis heftige ruzies of geweld hebben meegemaakt om de hulpverlening aan kinderen die dit meemaken te verbeteren.

Wie zoek ik?

Ik vind het belangrijk om de mening van jongeren zelf te horen. Daarom ben ik opzoek naar jongeren en jongvolwassenen tussen de 18 en 25 jaar die als kind getuige zijn geweest van heftige ruzies of geweld thuis. Ook zoek ik jongeren die iemand kennen die dit heeft meegemaakt.

De vragenlijst

Met jouw ervaringen kun je de hulpverlening verbeteren voor kinderen die op dit moment getuige zijn van geweld of ruzie thuis.

Ook als jij iemand goed kent, die getuige is of is geweest van ernstige ruzies of geweld, kan jouw kennis de hulpverlening verbeteren. Wil je de vragenlijst dan invullen vanuit de positie van de persoon die getuige is geweest van ernstige ruzies of geweld.

Je bent ongeveer 15 minuten bezig met de vragenlijst.

De vragen kunnen anoniem ingevuld worden.

Alvast bedankt!

Jolinda

Achtergrond informatie

Eerst een aantal algemene vragen over wie je bent en je ervaring met de ruzie of het geweld thuis.

1. Wat is je leeftijd in jaren?

☐ <18	☐ 21	☐ 25
☐ 18	☐ 22	☐ >25
☐ 19	☐ 23	
☐ 20	☐ 24	

2. Wat is je geslacht?

- Man
- Vrouw

3. Wat is je laatst afgeronde opleiding?

☐ Basisschool	☐ MBO
☐ VMBO	☐ HBO
☐ Havo	☐ WO
☐ VWO	

Anders, namelijk

4. Wat is je huidige woonsituatie?

☐ Bij ouder(s)	☐ Begeleid wonen
☐ Zelfstandig (kamers of koop/huurwoning)	☐ Geen vaste verblijfplaats
☐ Opvang	

Anders, namelijk

5. Heb je broertjes of zusjes?

	Hoeveel?	Ouder of jonger?
Broer(tje)	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Zus(je)	<input type="text"/>	<input type="text"/>

6. In welk land geboren? (indien bekend)

Jijzelf	<input type="text"/>
Moeder	<input type="text"/>
Vader	<input type="text"/>

7. Wat is je sociaal-culturele achtergrond? (Meerdere antwoorden mogelijk)

Afgaans

Nederlands

Antilliaans

Somalisch

Chinees

Surinaams

Marokkaans

Turks

Anders, namelijk

Ervaring met ruzie of geweld thuis

8. Hoe oud was je toen de erge ruzie of geweld thuis begon? (Schatting)

9. Was er ruzie en/of geweld?

- Ruzie (met woorden)
- Geweld
- Ruzie en geweld
- Anders, namelijk

10. Hoe vaak was er erge ruzie of geweld thuis?

- Eenmalig
- Enkele keren per jaar
- Maandelijks
- Wekelijks
- Dagelijks

11. Hoe lang was de periode van de erge ruzie of geweld thuis?

- Korter dan een jaar
- Langer dan een jaar, maar korter dan vijf jaar
- Langer dan vijf jaar

12. Tussen wie was de ruzie of het geweld?

13. Hoe ben je getuige geweest van de ruzie of het geweld thuis? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Gezien
- Gehoord
- Gevolgen van de ruzie of geweld gezien of gemerkt
- Ik ken iemand die vroeger getuige is geweest van ruzie of geweld thuis
- Anders, namelijk

14. Wie wisten er van de ruzies of het geweld toen het gebeurde? (Meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Niemand	☐ Sportbegeleider/coach
☐ Opa(s) en/of oma(s)	☐ Vrienden of kennissen van mijn ouders
☐ Oom(s) en/of tante(s)	☐ Huisarts
☐ Vriendjes en/of vriendinnetjes	☐ Professionele hulpverleners
☐ School (meester of juf)	☐ Opvang (vrouwenopvang)
☐ Klasgenoten	☐ Politie
☐ Buren	☐ (gezins) Voogd

Aanvullend

15. Met wie heb je gesproken over de ruzies en het geweld thuis? (Meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Niemand	☐ Sportbegeleider/coach
☐ Opa(s) en/of oma(s)	☐ Vrienden of kennissen van mijn ouders
☐ Oom(s) en/of tante(s)	☐ Huisarts
☐ Vriendjes en/of vriendinnetjes	☐ Professionele hulpverleners
☐ School (meester of juf)	☐ Opvang (vrouwenopvang)
☐ Klasgenoten	☐ Politie
☐ Buren	☐ (gezins) Voogd

Aanvullend

16. Heb jij als kind de steun of hulp gehad waar je behoefte aan had?

- Ja
- Nee

Zo ja, wat voor steun of hulp heb je gehad? Zo nee, wat voor steun of hulp had je graag willen krijgen?

Behoeftte aan steun en hulp

De vragen die nu komen gaan over wat jij denkt dat kinderen of jongeren in het algemeen nodig hebben die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis. Dit hoeft dus niet alleen over je eigen ervaring te gaan.

In de vragen heb ik het over steun en hulp, hiermee bedoel ik steun en hulp uit de eigen sociale omgeving (gezinsleden, familie, vrienden, burens, kennissen etc.) of uit de professionele omgeving (leerkracht op school, (wijk)agent, huisarts, hulpverlener etc.)

17. Welke steun of hulp heeft een kind of jongere nodig in een periode van ruzie of geweld thuis?

Iemand die...

	Niet nodig	Een beetje nodig	Erg nodig
een kind vraagt te komen logeren	☐	☐	☐
advies of tips geeft over wat een kind kan doen als er ruzie of geweld is	☐	☐	☐
een voorbeeldfunctie heeft	☐	☐	☐
voor vervoer zorgt naar sport of school	☐	☐	☐
kinderen opvrolijkt	☐	☐	☐
in huis komt wonen om te ondersteunen	☐	☐	☐
hulpvolle informatie geeft over de situatie thuis	☐	☐	☐
mening geeft over de situatie	☐	☐	☐
iets leuks met de kinderen gaat doen	☐	☐	☐
spullen geeft die je helpen bij het oplossen van een praktisch probleem	☐	☐	☐
de politie belt	☐	☐	☐
doorverwijst naar waar je hulp kunt vinden	☐	☐	☐
uitlegt dat het niet de schuld van een kind of jongere is dat er ruzie of geweld is	☐	☐	☐
juist niet praat over de situatie thuis	☐	☐	☐
het Steunpunt Huiselijk geweld of het Advies- en meldpunt kindermishandeling belt	☐	☐	☐
met kind praat over de vervelende gevoelens die iemand krijgt door ruzie en geweld thuis	☐	☐	☐
een kind (tijdelijk) uit huis haalt	☐	☐	☐

Of ander soort hulp of steun

18. Wie kan steun en hulp bieden aan kinderen die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis?

- Mensen uit de eigen sociale omgeving (gezinsleden, familie, vrienden, buren, kennissen etc.)
- Mensen uit de professionele omgeving (leerkracht op school, (wijk)agent, huisarts, hulpverlener etc.)
- Een combinatie van mensen uit de professionele en de eigen sociale omgeving
- Anders, namelijk

Mogelijkheden en beperkingen sociale omgeving

19. Wat vind jij van het idee om de sociale omgeving van een kind (gezinsleden, familie, vrienden, buren, kennissen etc.) meer te betrekken voor kinderen die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis?

- Goed idee, want mensen uit de eigen sociale omgeving kunnen kinderen goed helpen
- Goed idee, maar dan alleen bepaalde mensen uit de sociale omgeving
- Niet zo'n goed idee, want mensen uit de sociale omgeving hebben niet genoeg kennis om te helpen
- Niet zo'n goed idee, want er is vaak geen sociaal omgeving
- Niet zo'n goed idee, want de sociale omgeving hoeft niks te weten van de ruzie of het geweld thuis
- Anders, namelijk

20. Welke steun of hulp kan vanuit de professionele omgeving (leerkracht op school, (wijk)agent, huisarts, hulpverlener etc.) komen en welke steun of hulp kan vanuit de eigen sociale omgeving (gezinsleden, familie, vrienden, buren etc.) komen?

	Professionele omgeving	Sociale omgeving	Professionele & Sociale omgeving	Deze steun of hulp is niet nodig
Advies geven over wat een kind kan doen als er ruzie of geweld is	☐	☐	☐	☐
Een voorbeeldfunctie hebben	☐	☐	☐	☐
voor vervoer zorgen naar sport of school	☐	☐	☐	☐
Kinderen opvrolijken	☐	☐	☐	☐
Hulpvolle informatie geven over de situatie thuis	☐	☐	☐	☐
Mening geven over de situatie	☐	☐	☐	☐
Iets leuks met de kinderen gaan doen	☐	☐	☐	☐
Spullen geeft die je helpen bij het oplossen van een praktisch probleem	☐	☐	☐	☐
Doorverwijzen naar waar je hulp kunt vinden	☐	☐	☐	☐
Uitleggen dat het niet de schuld van een kind of jongere is dat er ruzie of geweld is	☐	☐	☐	☐
Tips geven over wat je zou kunnen doen als er ruzie of geweld is thuis	☐	☐	☐	☐
Met kind praten over de vervelende gevoelens die iemand krijgt door ruzie en geweld thuis	☐	☐	☐	☐
Een kind (tijdelijk) uit huis halen	☐	☐	☐	☐

Ander soort steun of hulp, namelijk

21. Hoe zou de verdeling van hulp en steun vanuit de professionele omgeving en de sociale omgeving moeten zijn?

- Alleen vanuit de sociale omgeving
- Een beetje vanuit de professionele omgeving en het meeste vanuit de sociale omgeving
- Half professionele omgeving en half sociale omgeving
- Een beetje vanuit de sociale omgeving en het meeste vanuit de professionele omgeving
- Alleen vanuit professionele omgeving
- Anders, namelijk

22. Welke stelling klopt volgens jou het best?

- Kinderen die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis hebben geen hulp of steun nodig
- Kinderen die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis hebben een klein beetje hulp of steun nodig
- Kinderen die getuige zijn geweest van ruzie of geweld thuis hebben veel hulp of steun nodig

23. Welke stelling klopt volgens jou het best?

- Kinderen kunnen zelf hulp of steun zoeken bij de eigen sociale omgeving
- Kinderen hebben hulp van een hulpverlener nodig om hulp of steun te zoeken bij de sociale omgeving

24. Welke stelling klopt volgens jou het best?

Mensen uit de sociale omgeving (gezinsleden, familie, vrienden, burens etc.) hebben...

- voldoende kennis om te helpen als een kind thuis getuige is van ruzie of geweld
- te weinig kennis om te helpen als een kind thuis getuige is van ruzie of geweld

25. Heb jij tips voor een tante die weet dat haar neefje of nichtje thuis getuige is van ruzie of geweld? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Ga met het neefje of nichtje praten
- Bel de politie
- Praat met de broer of zus (ouders van neefje/nichtje)
- Vraag het Steunpunt Huiselijk geweld om advies
- Ga een keer iets leuks doen met het neefje of nichtje
- Praat niet over de ruzie of het geweld thuis
- Vraag het Advies- en Meldpunt kindermishandeling om advies
- Andere tips

Afsluiting

26. Heb je nog vragen of opmerkingen naar aanleiding van de vragenlijst?

27. Ik zou graag met een aantal jongeren telefonisch, via de email of persoonlijk verder spreken over het betrekken van de eigen sociale omgeving, zou ik hiervoor contact met je mogen opnemen?

- Ja
- Nee

Zo ja, via welk e-mailadres of telefoonnummer?

Dit is het einde van de vragenlijst. Bedankt voor het invullen van de vragenlijst en je medewerking aan het onderzoek. Mocht je nog andere vragen en/of opmerkingen hebben, mail dan naar onderzoek.jolinda@gmail.com. Klik op Gereed om de vragenlijst af te sluiten.